

DĄBRÓWKA Jan — filozof, teolog, prof. Uniwersytetu Krakowskiego, ur. ok. 1400, zm. 11 I 1472, pochodził prawdopodobnie z rodziny plebejskiej zamieszkałej na Kujawach w Dąbrówce.

Do grona studentów Wydziału Sztuk Wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego został wpisany w 1420; w 1421 uzyskał stopień bakałarza, w 1427 magistra. Po studiach wykładał w latach 1427–1433 na Wydziale Sztuk Wyzwolonych retorykę z katedry Tomasza Nowki; w 1433 pełnił funkcję dziekana tegoż wydziału. Kilkuletnia działalność na tej katedrze wyrobiła w D. zamiłowanie do retoryki oraz dała ogromne jak na ówczesne czasy odczytanie w literaturze starożytnej oraz najnowszej — humanistycznej, o czym świadczą glosowane przez niego dzieła Franciszka Petrarcki i Piotra Pawła Vergeria, znajdujące się w bibliotece D., oraz współpraca łącząca go z jego uczniem — Grzegorzem z Sanoka. D. objął królową katedr, tj. filozofii arystotelesowskiej, a równocześnie podjął studia teologiczne i prawnicze. W latach 1434–1436 napisał pierwsze swe wielkie dzieło, komentarz do *Kroniki* mistrza Wincentego Kadłubka. W 1434 uzyskał stopień bakałarza teologii. Od 1439 do 1441 wykładał na Wydziale Teologii *Sentencje* Piotra Lombarda.

Pisząc komentarz do *Sentencji* Piotra Lombarda D. ukończył studia prawnicze, uwieńczone doktoratem ok. 1440. Uzdolnienia prawnicze D. wykorzystał król Kazimierz Jagiellończyk w ważnych misjach dyplomatycznych. W 1462 uczestniczył D. jako rzeczoznawca w zjeździe piotrkowskim w sporze z Piastami mazowieckimi i śląskimi o spadek po księżętach płockich. Swymi ekspertyzami przesądził na rzecz króla ziemię rawską i gostyńską. W sprawie tej posłużył się przygotowanymi uprzednio materiałami historycznymi oraz genealogicznymi. W 1463 w Brześciu Kujawskim zbijał prokrzyżackie stanowisko legata papieskiego Hieronima, abpa Krety, występującego z pośrednictwem pokojowym między Polską a zakonem krzyżackim. W 1464 razem z Jakubem z Szadka i Janem Długoszem brał udział w toruńskich rokowaniach pokojowych z Krzyżakami. Kujawy, miejsce urodzenia D., narażone były na częste i krwawe napady Krzyżaków, stąd u D. ogromna niechęć i wrogie uczucia do zakonu krzyżackiego, wyrażane w jego działalności pisarskiej i dyplomatycznej.

W 1449 uzyskał doktorat z teologii, od 1450 był prof. na Wydziale Teologii, na którym jego komentarz do *Sentencji* cieszył się uznaniem i popularnością. Nie angażował się w ruch koncyliarystyczny, choć w swej bibliotece miał liczne traktaty soborowe. Jego ideałem była teologia praktyczna, oparta na Biblii. Gromadził warsztat naukowy do wykładów teologicznych, w którym znalazły się komentarze do *Sentencji* Michała z Bolonii, św. Tomasza z Akwinu, św. Bonawentury i Marsyliusza z Inghen, zbiory homiletyczne, zawierające kazania na różne pory roku kościelnego, m.in. św. Augustyna, bł. Jakuba z Voragine, bł. Jordana z Saksonii i Stanisława ze Skarbimierza, a także dzieła autorów szczególnie wówczas czytanych, tj. św. Hieronima, św. Augustyna, św. Bazylego Wielkiego, św. Jana Chryzostoma, św. Grzegorza z Nazjanzu, Boecjusza, św. Izydora z Se Willi, Hugona ze św. Wiktora, św. Bernarda z Clairvaux.

D. zgromadził bardzo dużą, jak na ówczesne czasy, bibliotekę, liczącą ponad 100 kodeksów. Biblioteka w części dziś dochowanej (ok. 90 kodeksów z notami własnościowymi lub glosami, pisanymi charakterystycznym duktem), zawierała także kilka ważnych tekstów prawniczych, w tym *Dekret* Gracjana, *Dekrety* papieża Grzegorza IX i ich uzupełnienie papieża Bonifacego VIII (*Liber sextus*).

Zawierała też wł. proveniencji, cenne, w pięknej szacie wewnętrznej i zewnętrznej, 2 kodeksy prawodawcze cesarza Justyniana oraz 7 kodeksów z komentarzami do prawa rzymskiego Bartola z Sassoferrato; kodeksy prawnicze prawie nie zawierają śladów lektury — not i glos na marginesach. Starannie studiowane natomiast były dzieła autorów starożytnych i humanistycznych. Posiadał *Timajosa* Platona i *Eneidę* Wergiliusza, oba dzieła dziś zaginione. Miał też kodeksy z tekstami Cycerona, Waleriusza Maksimusa, Franciszka Petrarcki i Piotra Pawła Vergeria. Księgozbiór D. wysuwa go na czoło ówczesnych miłośników książki w krakowskim środowisku uniwersyteckim. Bibliotekę swą ofiarował Uniwersytetowi Krakowskiemu w testamencie, traktując ją jako warsztat naukowy.

D. był dziewięciokrotnie wybierany na rektora Uniwersytetu Krakowskiego (od 1446/1447 do 1471/1472), pełnił też funkcję wicekanclerza w latach 1458–1465. Jako prof. i rektor wykazywał dbałość o sprawy uniwersyteckie. W 1449, jako prepozyt Kolegium Większego, przeprowadził doniosłą uchwałę o powołaniu Kolegium Mniejszego i wpłynął na jego program naukowy, zwł. w kierunku dopuszczenia do lektury autorów antycznych oraz historii ojczystej (*Kronika* Wincentego Kadłubka). W 1459 podjął energiczną walkę z absencją profesorów. W 1464 wszedł w skład komisji mającej za zadanie gruntowną reformę statutów Uniwersytetu Krakowskiego oraz jego wydziałów. Z polecenia bpa Zbigniewa Oleśnickiego wraz z Janem Długoszem zajmował się urządzeniem Bursy Jerozolimskiej, a w 1467 przyczynił się znaczną pożyczką do ugruntowania bytu nowo powstałej Bursy Węgierskiej. W testamencie zapisał dla Uniwersytetu Krakowskiego znaczny legat pieniężny, z którego w 1473 powołano na Wydziale Sztuk Wyzwolonych dwie katedry.

D. nie zabiegał o godności kościelne; obok prebendy uniwersyteckiej miał dziekanie nowosądecką, kustodię kielecką i dopiero w 1467, prawie pod koniec życia — krakowską kanonię katedralną, na której zmarł, jako urzędujący rektor Uniwersytetu Krakowskiego; został pochowany w Katedrze Wawelskiej.

W spuściźnie naukowej D. pozostał komentarz do *Kroniki* Wincentego Kadłubka (wyd. w zniekształconej i niekompletnej postaci przy *Kronice* mistrza Wincentego, Dobromil 1612). Niezadowolony z rozważań teoretycznych o państwie, podjął temat dziejów narodowych, zaszczepiając w uczących się miłość do ojczyzny. Komentarz ułożył w formie wykładu, trzymając się ściśle tekstu komentowanego, jednakże tak ten tekst objaśniając, by przybliżyć go współczesnemu sobie czytelnikowi. Cele obrane uzasadnił we wstępie, przedstawiając zamiar przypomnienia najstarszych dziejów ojczystych, opisanych w komentowanej *Kronice*. Przedstawiając pełne chwały zwycięstwa Polski, chciał zachęcić współczesnych do naśladowania praojców. Zamierzenia uzasadniał opiniami o konieczności miłości ojczyzny, zaczerpniętymi z autorów antycznych i średnio-wiecznych, i zakończył cytatem z Pseudo-Katona: „Pugna pro patria” (*Disticha*, 23). W rozwinięciu tej myśli D. wyraził pogląd, że za ojczyznę można walczyć nie tylko bronią, lecz także przez spisanie jej prawdziwych dziejów. Do takich bojowników zaliczył Wincentego Kadłubka, wypowiadając pochwałę jego *Kroniki*. Komentarz D. zawiera dwojakię objaśnienia: historyczne i filozoficzno-moralne. W objaśnieniach historycznych, oprócz oczywistego wykorzystania opisów dziejów Polski mistrza Wincentego, oparł się D. na źródłach dziejopisarskich: *Kronice papieży i cesarzy* Marcina z Opawy, na tzw. *Kronice* Mierzwę lub Dzierżwy, *Roczniku małopolskim* oraz *Kronice wielkopolskiej*. Materiały te wykorzystywał

w rozmaity sposób: od streszczeń *Kroniki* Wincentego Kadłubka, poprzez włączanie do nich faktów i zdarzeń zaczerpniętych z wymienionych źródeł, aż po dosłowne odpisy z tych źródeł. Zależało mu na pełniejszym wyjaśnieniu faktów podawanych w komentowanej *Kronice*, a także na śledzeniu tych zdarzeń, które nie zostały przez Wincentego przedstawione, a znajdowały się w innych kronikach. Własnym wkładem D. jest dodanie elementów topograficznych Krakowa (Skałka, wzgórze św. Benedykta, kopce Wandy i Kraka), informacji o wybudowaniu kościołka pw. św. Idziego pod Wawelem przez Władysława I Hermana, o pokucie Bolesława Śmiałego, a więc o jego pielgrzymce do papieża, odbytej za namową króla węgierskiego — Władysława, o otrzymaniu rozgrzeszenia i o pobycie w klasztorze blisko granicy węgiersko-austriackiej, w którym Bolesław zmarł, wreszcie opis dziejów Polski od czasów Leszka Białego do koronacji Władysława Warneńczyka.

W rozważaniach filozoficzno-moralnych, jako konsekwencji zaliczenia *Kroniki* mistrza Wincentego do filozofii moralnej, D. obracał się wokół określonych zagadnień: wizerunek władcy, sprawy wojny, szlachectwo, dobrodziejstwa, wychowanie młodzieży oraz cnoty i wady. Dokumentację tych rozważań filozoficzno-moralnych stanowiły cyt. z prawie stu autorów i z ok. stu czterdziestu dzieł literatury klasycznej, średniowiecznej, a także humanistycznej. Komentarz ten przyczynił się do renesansu *Kroniki* mistrza Wincentego w XV w., która wraz z komentarzem była wykładana z katedry uniwersyteckiej, i oficjalnie umieszczona w programie nauczania katedry Nowki w uchwale z 1449. Przez wychowanków Uniwersytetu Krakowskiego została przeniesiona jako podręcznik do szkół katedralnych, kolegiackich i parafialnych.

D. nie był historykiem i historiografem, lecz raczej miłośnikiem historii. Zebrał z całym pietyzmem większość głównych pol. źródeł historycznych; brak w jego kolekcji — co symptomatyczne — *Kroniki* Galla Anonima. Zgromadzony materiał wyselekcjonował i ułożył w całość. Uzupełnieniem były materiały genealogiczne i dwa *Rodowody książąt polskich* (wyd. w: *Monumenta Poloniae Historica*, III, Lw 1878); *Genealogia książąt pomorskich* oraz *Poczet książąt i królów polskich* (wyd. w: *Pomniki dziejowe Polski*, seria 2, VI, Wwa 1962), czy *Katalog biskupów krakowskich* (wyd. *Pomniki dziejowe Polski*, seria 2, X, z. 2, Wwa 1974). Pod względem gromadzenia źródeł historycznych był wyjątkiem w XV-wiecznych dziejach Uniwersytetu Krakowskiego; dzięki niemu kultura historyczna wkroczyła w progi krakowskiej uczelni i była przygotowaniem do powstania *Historii Polski* Jana Długosza.

Komentarz do *Sentencji* Piotra Lombarda jest drugim wielkim dziełem D.; inspiracje czerpał z komentarza do *Sentencji* Piotra z Tarantazji, późniejszego papieża Innocentego V, ale wiele tekstów zapożyczył również z najwcześniej wykładanego w Uniwersytecie Krakowskim (praskiej proveniencji) komentarza *Utrum Deus gloriosus*. Komentarz do *Sentencji* D., będąc przeróbką analogicznego dzieła Benedykta Hessego z Krakowa, cieszył się popularnością; świadczy o tym fakt, iż zachowało się wiele jego kopii, a także to, że w XV w. służył jako podstawa wykładów teologów krakowskich. Jeszcze w XVI w. niektórzy autorzy komentarzy do *Sentencji*, m.in. Michał Falkener z Wrocławia, korzystali z tego komentarza.

Wykłady D. wywarły wpływ na kształtowanie się myśli teologicznej i filozoficznej Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego. Za Piotrem z Tarantazji

D. dowodził, że do wiedzy można dojść dwojaką drogą: przyrodzoną i nadprzyrodzoną. Przyrodzoną jest droga rozumu, czerpiącego zasady poznania z naturalnych, przyrodzonych przyczyn i skutków. Postępując drogą nadprzyrodzoną rozum czerpie światło poznania od przyczyn wiecznych. Prawdy niższego rzędu mogą być poznawane przez rozum w sposób zadowalający, prawdy wyższe natomiast przekraczają rozum ludzki. Sprawność, jaką zdobywamy idąc drogą przyrodzonego poznania, nazywamy nauką; sprawność tę ujawniamy zajmując się metafizyką i filozofią przyrody. Drogą zaś nadprzyrodzonego poznania uczymy się mądrości, przez którą poznajemy rzeczy Boskie. Mądrość ma swe źródło w Boskim świetle, wlanym rozumowi ludzkiemu. Prawdy wiary są poznawalne w Boskim świetle, oświetlającym umysły tylko wiernych. Prawdy wiary są podstawą, z której wywodzi się wszystko to, w co wierzymy. Mądrość wlana rozumowi to teologia. Nauki osiągane przez poznanie przyrodzone, mimo iż występują w nich błędy, nie są bezużyteczne. Bez ich studiowania człowiek nie może dojść do mądrości. Właściwym zadaniem nauk jest przygotowanie duszy ludzkiej do cnót, których udzieli jej mądrość wlana przez Boskie światło; są to: wstrzemięźliwość, roztropność, sprawiedliwość, męstwo, nad które nic nie jest w życiu ludzkim pożyteczniejsze. Określenie teologii jako mądrości jest u D. szeroko rozwinięte. Poglądy jego wywarły wpływ na niektórych późniejszych teologów.

Z wykładów na Wydziale Teologii pozostały, powstałe ok. poł. XV w., kwestie do *Ewangelii* św. Marka, przechowane w niedopracowanym brulionie (dotychczas nie opracowane). Zachowały się też zbiory własnych kazań (niektóre z głosami pol.), kwestii i traktatów teologicznych, czekające także na opracowanie. D. zajmuje ważne miejsce w dziejach Uniwersytetu Krakowskiego i w życiu umysłowym XV-wiecznej Polski.

Bibliografia: H. Barycz, PSB V 26–28; W. Nowodworski, *Rękopis Jana D. czy rękopis Lubiniński?*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne 1 (1959), 60–72; W. Szelińska, *Dwa testamenty Jana D. Z dziejów życia umysłowego Uniwersytetu Krakowskiego*, Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej, seria A (1959) z. 5, 1–40; NKorbut II 119–120; W. Szelińska, *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i początkach XVI wieku*, Wr 1966; Z. Włodek, *Krakowski komentarz w XV wieku do „Sentencji” Piotra Lombarda*, SMed 7 (1966), 130–132, 152–154; M. Zwiercan, *Komentarz Jana z Dąbrowki do Kroniki mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem*, Wr 1969; tenże, *Warsztat naukowy piętnastowiecznego komentatora „Kroniki” mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem*, STNKUL 17 (1969), 129–132; Z. Włodek, *Filozofia a teologia. Wybór tekstów z krakowskich wykładów wstępnych do „Sentencji” Piotra Lombarda z XV w.*, MHFS 12 (1970), 42, 93–102; M. Zwiercan, FPS 139; tenże, *Słownik pracowników książki polskiej*, Wwa-Łódź 1972, 164–165; M. Szafarkiewicz, *Wykład wstępny Jana z Dąbrowki do drugiej księgi Sentencji Piotra Lombarda*, AM 1 (1973), 137–158; L. Hajdukiewicz, *Dokumentacja bio-bibliograficzna. Indeks biograficzny tomu I i II*, w: *Historia nauki polskiej*, Wr 1974, VI 119; M. Zwiercan, *Komentarze i przeróbki Kroniki mistrza Wincentego*, Studia Źródłoznawcze. Commentationes 20 (1976), 106–114; tenże, *Jan z Dąbrowki a Grzegorz z Sanoka*, Rocznik Sanocki 5 (1980), 79–84; S. Dobrzański, *Słownik polskich teologów katolickich*, Wwa 1981, I 376–378; M. Zwiercan, *Model władcy w komentarzu Jana z Dąbrowki do Kroniki bł. Wincentego zwanego Kadłubkiem w wykładzie uniwersyteckim w latach Jana Długosza*, ACr 16 (1984), 233–246; S. Wielgus, *Średniowieczna łacińskojęzyczna bibliistyka polska*, Lb 1992, 99–101; M. Zwiercan, *Zainteresowania historyczne społeczności Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, w: *Literatura i kultura późnego średniowiecza w Polsce*, Wwa 1993, 41–56; tenże, *Słownik badaczy literatury polskiej*, Łódź 1994, I 75–78; M. Markowski, *Dzieje Wydziału Teologii Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1397–1525*, Kr 1996; *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, Kr 2000; Z. Pietrzyk, *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, Kr 2000, 73–74.

Marian Zwiercan